

گزارشی از کارگاه ساخت

ضریح مطهر عسکریین علیهم‌السلام

محسن صفوی

چکیده

«حرم» تکه‌ای از آسمان است که به زمین افتاده یا گوشه‌ای از خاک بهشت که برای متبرک کردن دنیا، پیش چشم انسان‌ها قرار گرفته است. جایی که انسان‌ها برای آسمانی شدن و بهشتی شدن بدان پناه می‌برند و دل‌های خسته خود را آرام می‌کنند. حرم پاک امامین عسکریین علیهم‌السلام به دست نابکاران از خدا بی‌خبر ویران شد و ساخت ضریح مقدس آن به امر آیت الله العظمی سیستانی در شهر کریمه اهل بیت علیهم‌السلام آغاز شد و هنرمندانی از قم، تهران، اصفهان، شیراز و دیگر نقاط، نه با دست‌ان دنیاپی، که با دل‌های آسمانی خویش به ساخت این مضجع نورانی همت گماشتند.

هنرمندان درودگر، قلم‌زن، گره‌بند، خاتم‌کار، ردیف‌چین، میناکار، خوش‌نویس، نه دست در دست هم، که دل به دل یکدیگر دادند تا تکه‌ای از آسمان در گوشه‌ای از زمین ساخته شود. اینان با مصالح دنیایی همچون چوب، مس، نقره، طلا، عاج فیل و استخوان شتر، سازه‌ای بهشتی ساختند تا بضاعت مزجات به آستان حضرت دوست برسد.

این نوشتار، گزارش‌گونه‌ای است از مراحل ساخت ضریح مقدس امامین عسکریین علیهم‌السلام در شهر قم از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ خورشیدی که ان‌شاءالله به‌زودی در شهر سامرا نصب خواهد شد.

واژگان کلیدی: سامرا، حرم، امامین عسکریین علیهم‌السلام، قم، آیت الله العظمی سیستانی.

همیشه تصورم از بهشت، چیزی بود شبیه یک باغ بزرگ؛ در کنار رودی و اناری در دست و محیطی همه شور و قلوبی همه آرام از عشق، آرام از عیش... ولی هر چه در این مزرعه دنیا بیشتر قدم و به چشم سر بیشتر دیدم و به گوش جان بیشتر تجربه کردم، نگاهم به این روضه رضوان تغییر کرد.

دریافتم که یک وقت‌هایی، یک مکان‌هایی در همین مزرعه فانی نیز هست که اگر دل بهشتی داشته باشی، تو را از عطر جنت رضوان سیراب می‌کند. بیهوده نیست که یک وقت‌هایی و یک جاهایی به قدری در ملکوت غرق می‌شوی که دوست داری تا ابد همان‌جا متوقف شوی. آن قدر این لحظات شیرین هستند و آن قدر حس سبکی می‌کنیم که گویی بساط تمام لذایذ دنیا را در همین ساعت و همین جا و همین لحظه پهن کرده‌اند و تو مثل تحفه‌ای از خلق روزگار، از این دنیا کنده شده‌ای تا این لحظه را تجربه کنی.

آشنایان و عشاق عارف و دوستداران حضرت حق، این لحظات را در سحرگاهان و خلوت‌ها و خلسه‌های عارفانه خود بارها به چشم دل دیده‌اند. این مکان‌ها همیشه از نگاه‌ها دور است؛ با چشم مسلح دیده نمی‌شود و در آزمایشگاه پوزیتیویست‌ها هم قابل تجزیه و تجربه نیست؛ این مکان‌ها را نمی‌شود با گوش پر از زنگار و دل‌های سنگی حس کرد. دیدن این مکان‌ها کمی اخلاص می‌خواهد و اندکی دل‌شکستگی از خلق و روزگار.

این مکان‌ها را در این زمین «حرم» می‌گویند؛ حرم‌هایی که در آن‌ها عاشق شدن، به رنگ دیگری است و انسان بودن، تفسیر دیگری دارد. در این حرم‌هاست که انسان‌ها تازه می‌فهمند

چيستند و اين دنياي هيچ در هيچ، آنها را در چه توهمي فروخورده بود. قانون اين حرم‌ها با همه جاي اين دنيا فرق دارد. اين جا صاحب‌خانه، خودش خريدار است. اين جا قانون جاذبه برعكس مي‌شود. خاصيت حرم‌ها اين است كه هرچه افتاده تر باشي، بيشتر تحويلت مي‌گيرند و سلامت را بلندتر و رساتر پاسخ مي‌گويند.

انسان در اين حرم‌ها ساخته مي‌شود و سيرتش كامل تر مي‌گردد؛ اين حرم‌ها خانه خداست؛ حرم‌هايي از جنس نور كه همچون سكوهاي پرتاب، دلشدگان و درماندگان و رنجوران اين جهان را به آسمان تجلي پرواز مي‌دهد. اين جا تنها شفاخانه‌اي است كه هر دردمندي در آن جا صاحب‌خانه است. چه دردها كه در اين حرم‌ها درمان نمي‌شود و چه دست‌هايي كه در اين حرم‌ها توانگر نمي‌گردد.

آري، اين مكان‌ها را حرم ناميده‌اند؛ يعني حرمتش را خدا از روز ازل بر تارك اين دنيا نقش زده است. طلا و نقره و چوب ساج ضريحش را خدا از اول خلقت در دل كوه‌ها و زير سنگ‌هاي خارا و در دل جنگل‌ها كاشته است تا روزي با احترام در جايي قرار گيرند كه نقطه اتصال فرشتگان الهي بر روي زمين است. اين چوب‌ها و سنگ‌هايي كه ضريح‌هاي اين حرم‌ها را مي‌سازند، همگي مهر خورده اين آستان بودند و دست هيچ بني‌بشري در اين چند هزار بهار و پاييز و زمستان، به آنها نرسيد تا براي اين نقطه بهشتي در روي زمين تراشيده و صيقل بخورند. اگر در اين دنيا سيم و زري ارزش بوسيدن داشته باشد، همين سيم‌ها و گل و مرغ‌هاي زرين است. اينها با عيار دل قيمت مي‌خورند.

سامراء، يكي از همين بارگاه‌هاي رباني است كه دل‌هاي شوريده و عاشقانش براي زيارت حرم و دست زدن به پنجره‌ها و شبكه‌هاي ضريحش پرپر مي‌زند. اين روزها وقتي زائران به صحن نوراني‌اش مي‌روند، دل‌هاي خود را كنار پارچه سبز رنگي كه گرداگرد قبر تخریب شده انوار مقدسه الهي كشيده شده، طواف مي‌دهند. مردمي كه وقتي اين پارچه‌ها را مي‌بينند، دلشان براي غربت امامان غريب خود پر مي‌زند؛ اماماني كه دست عالم و آدم را گرفته و مي‌گيرند، ولي دست جهل مركبي كه از آستين شيطان برآمد، حرمت را شكست و اين ضريح نوراني‌اش را متلاشي كرد.

ولي زنهار و صد و اسفا به حال اين ابوجهل‌ها و ابوسفیان‌ها كه هنوز صاحب اين خانه را نشناخته‌اند يا هنوز نمي‌دانند كه اين آقايمان و بانوان مجلله كه تجلي بهشت روي زمين

هستند، شیعیانی دارند که جانشان را تقدیم اربابشان می‌کنند. آنها هنوز خبر از جایی ندارند که موالیان اهل بیت علیهم‌السلام کارگاهی در آن بنا کرده‌اند و با عنایت آقایان ضریحی می‌سازند برای آن حرم نورانی. این جا در شهر کریمه اهل بیت علیهم‌السلام و بانوی بهشتی سرزمین سلمان، جایی است که دست‌ها در هم گره خورده و دل‌ها در هم تنیده شده و میثاقی بسته شده است تا روی این خطه از بهشت در روی زمین سازه‌ای زرین بنا شود تا از این طریق، دلدادگان دستی در شبکه‌هایش برده و خود را در آغوش بهشت رها کنند.

روزهایی بود که از کنار این کارگاه عبور می‌کردم و دلم می‌خواست که بینم در این کارگاه چه ساخته و پرداخته می‌شود. خدا را شکر که سرانجام به اذن امام، اجازه دخول گرفتیم و از درب‌های کارگاه که وارد شدیم، سلام دادیم و با عنایت به آنچه به ما آموخته‌اند که بوی پیراهن یوسف نیز حریم خانه نبوت است، پای در این صحن دلبرانه نهادیم.

وقتی درب‌های داخل کارگاه باز شد، اشک راه خود را پیدا کرد و از عمق دل‌های پر ریش رها شد و بر گونه جاری گشت. باور این لحظه برای هر عاشقی که دست نیاز به درگاه سامرایی دارد، سخت است؛ ولی این جا در این شهر و در این نقطه، حرم عسکری و هادوی میهمان مردم این شهر شده است و جان‌های خسته را سیراب می‌کند. مگر نه این که جد بزرگوارشان فرمود قم، حرم ما و آرامگاه اهل بیت علیهم‌السلام است؟ پس چه جایی بهتر از این جا که این ضریح نورانی در این شهر بنا شود؟ همین جایی که ضریح سید و سالار شهیدان در آن ساخته شد و با کاروان سفینه‌النجاه به کربلا فرستاد. همین جایی که روزی نیز مأمون یاران حضرت ولی عصر (عج) خواهد بود.

«حجت‌الاسلام لاجوردی» مسئول این کارگاه است، ولی ایشان در این روز در کارگاه نبودند و با آقای آزادگان که افتخار خادمی این بارگاه را داشت، هم کلامش شدیم. ایشان با لحنی صمیمی مراحل ساخت ضریح را با ته‌لهجه شیرین قمی این گونه توضیح دادند:

«پس از ماجرای تلخ حمله کوردلان به این ضریح و تخریب ضریح، به دستور آیت‌الله العظمی سیستانی از سال ۱۳۸۹ کار ساخت ضریح جدید آغاز شد و قرار شد که این ضریح مقدس در شهر کریمه اهل بیت علیهم‌السلام با هنر مردان دلباخته و شیفته اهل بیت علیهم‌السلام تجدید بنا شود. اولین مرحله از ساخت ضریح، ساخت اسکلت چوبی ضریح بود که این کار با حضور اساتید برجسته نجاری کشور یعنی استاد «مهدی دیدار» انجام شد و این اسکلت چوبی با چوب‌های ساج که محکم‌ترین چوب در جهان است و از کشور برمه (میانمار) تهیه شده است، انجام شد. متخصصان چوب‌شناسی دانشگاه

تهران عمر این چوب را تا ۴۵۰ سال تخمین می‌زنند و مقاومت بسیاری در مقابل فرسایش با عوامل خارجی از جمله نفوذ آب و حشرات و... دارد. این سازه چوبی ۱۱ تن وزن دارد که روی مضامع شریف قرار گرفته و سازه فلزی، رو و بالای این ضریح ساخته می‌شود.

قلم‌زنی روی ضریح توسط استاد «سید مهدی علمداری» از اصفهان انجام شد و چون به دستور آیت‌الله العظمی سیستانی امر شد که این ضریح کاملاً منطبق بر همان ضریح قبلی ساخته شود و دخل تصرف شکلی و هنری جدیدی روی آن انجام نشود، این کار دقیقاً بر اساس همان نقشه ضریح قبلی ساخته شده است و غیر از برخی ریزه کاری‌های ابداعی، کلیت کار بر اساس همان ضریح سابق انجام شده است. کار قلم‌زنی بر روی ضریح حدود ۴ سال زمان برده است و از آلیاژ ۳ تا ۵ درصد مس برای استحکام نقره در هنگام قلم‌زنی استفاده شده است.

برای ساخت سازه اصلی ضریح ۴۵۰۰ کیلوگرم نقره خالص خریداری شده است. گوی‌ها و ماسوره‌هایی که هر کدام یک جفت شبکه را تشکیل می‌دهند به علت این که توپر هستند و در آنها نقره خالص ریخته‌گری شده، ۴۷۰ گرم وزن دارند.

پس از چهار سال ساخت پیکره و قطعات و شبکه‌ها و پنجره‌ها و قلم‌زنی، کل قطعات به هم متصل شد و شکل کامل ضریح به دست آمد. قسمت بالای ضریح نیز دارای ورقه‌هایی از مس است که در آن به ضخامت پنج تا ده میکرون طلا جذب مس شده است. با پوشش داخل ضریح ۳۰۰۰ کیلو ورق مس قلم زنی شده است».

یکی از زیباترین ظرافت‌های هنری که در این ضریح انجام گرفته، کار بسیار نفیسی است که هنرمندان نجار روی سقف ضریح انجام داده‌اند. گره بندی‌های وسط سقف با اسماء الله و شبکه‌های داخلی با چهارقاب و شیشه‌های رنگی که روی هر قوس منقش به آیات الهی است، زینت داده شده است. کار بسیار سنگینی روی این سقف انجام گرفته که واقعا حیرت‌انگیز است و نشان از قابلیت بسیار بالای هنرمندان دلداده آستان قدسی امامین عسکریین علیهم‌السلام دارد. روی بدنه سقف، آیات سوره نور به شکل خاتم کاری درج شده است و در آخر مقرنس ردیف چینی با چوب متصل شده و هر کدام نیز به هم متصل شده و این اثر روحانی و هنری بدیع را شکل داده است.

در کنار ضریح چند صندوق بسیار زیبای چوبی منقش با اسمای الهی و گل و مرغ قرار داشت که روی آن‌ها نام مضاجع شریف حضرات معصومین علیهم‌السلام درج شده بود. آقای آزادگان با اشاره به این صندوق‌های نورانی گفت:

«این صندوق‌ها توسط هنرمندان شیرازی تهیه شده است و حاصل چهار سال تلاش بی‌وقفه هنرمندان کشورمان است که از نظر مصالح و موارد دیگر، هزینه ریالی سنگینی برای تهیه آن صورت گرفته است که البته هزاران هزار دینار و درهم که فدای خاک پای قدم این حضرات باشد. این صندوق‌ها هر کدام قرار است روی مضجع شریف امام حسن عسکری، امام علی النقی، حکیمه خاتون و نرجس خاتون علیهم‌السلام، مادر امام زمان (عج) نصب شود و ضریح در قسمت بیرونی این صندوق‌ها نصب شود.

صندوق ضریح امام حسن عسکری علیهم‌السلام برای تبرک مردم تهران و سراسر کشور در مجلس شورای اسلامی قرار داده شد و بسیاری از مردم، خود را با این صندوق‌های بهشتی متبرک کردند. این اثر بسیار زیبا، خلاقانه و هنرمندانه استاد غلامی و فرزند و گروهش بود که زمینه‌های سفید و خط این اثر از عاج فیل و استخوان شتر کار شده است. قرینه‌های

بین صندوق‌ها با این که قاب‌های کوچک رعایت شده است، کاملاً منطبق و منظم است. تمام اجزای روی صندوق‌ها، از جمله گل‌هایی که به نام ائمه اطهار علیهم‌السلام مزین شده، طراحی و خاتم کاری شده است. درب‌های ضریح نیز در همین کارگاه طراحی و پیکربندی و نجاری شده است. این درب‌ها با ارتفاع ۳ متر در ۳۰ سانتی‌متر و عرض ۳ متر در ۲۰ سانتی‌متر ساخته شده است. قلم‌زنی روی قوس‌ها هم آماده شده و برای نصب روی پیکره آماده است.»

البته در کنار این ضریح، یک قاب شیشه‌ای نیز قرار داشت که در آن، قطعات طراحی و ساخته شده طرح اولیه ضریح امام حسین علیه‌السلام توسط استاد فرشچیان، برای تیمن و تبرک قرار داده شده بود.

آقای آزادگان با اشاره به درب‌های نفیس ضریح مطهر گفت:

«هنرمندان یزدی هشت باب پنجره ساختند و با گره‌بندی‌های بسیار ظریف به شکلی که هیچ پیچ و میخی در آن به کار نرفته باشد، اثری استثنایی را خلق کرده‌اند که شش باب آن روی رواق‌های حرم سامراء کار شده است. درب‌های بزرگی که برای داخل حرم طراحی و

ساخته شده، یکی از زیباترین آثار هنری اسلامی است. تمام گره‌چینی‌های روی درب‌ها که بسیار قرینه و منظم از ۲۱ نوع چوب با ۲۱ رنگ قرینه از ایران و سراسر جهان تهیه شده، با اشکال زیبایی هنری و قرینه‌ای ساخته و در کنار هم قرار گرفته است.

در گوشه این کارگاه، مراحل ساخت قطعات هنری ساخته شده روی ضریح در معرض دید قرار گرفته است تا همه ببینند که هنرمندان این دیار چگونه دست و دلشان را یکی کرده و زیباترین و بدیع‌ترین آثار خلق شده در قاموس هنر را برای دلداده خویش به تحفه می‌آورند.

آقای آزادگان در این بخش این‌گونه توضیح می‌دهد:

«میناکاری ابتدا روی یک ورق خام انجام می‌شود و سپس یک لایه رنگ سفارشی سفید و آبی روی آن کار می‌شود و سپس روی آن تذهیب اجرا می‌شود. در این اثر و برای اولین بار، به جای قلم‌زنی با دست، از روش جدید CNC برای نگارش متون روی این سازه استفاده شده است. کار خطاطی روی این زمینه قلم‌زنی شده، توسط استاد «سید محمد حسینی موحد» که کار خطاطی ضریح امام حسین علیه السلام را نیز به زیبایی انجام داده‌اند، صورت گرفته است. نمونه سنگ مرمر زیر ضریح مبارک حرمین عسکرین علیهم السلام نیز از معدن سنگ مرمر سیرجان که بهترین سنگ مرمر ایران را دارد، تهیه شده است و پس از شناژبندی اولیه که به زودی انجام می‌شود، این سنگ‌ها در پایه ضریح کار گذاشته خواهد شد». در کنار این سنگ‌های مرمرین که نمونه آن در این کارگاه موجود است، نوع و شکل کار بیست و یک قطعه چوبی که روی درب‌های حرم کار شده است، در دید بازدیدکنندگان قرار داده شده است.

آقای آزادگان به درب‌های کوچک انتهایی کارگاه نیز اشاره کرد و گفت:

«این درب‌های کوچک هشت بابی است که از سوی هیئت بنت‌الزهره و خانم درودیان به آستان قدسی عسکرین علیهم السلام اهدا شده است که اثر بسیار زیبایی است و هر بیننده‌ای را مجذوب می‌کند. البته باید بگوییم که ساخت این ضریح، یک سال و نیم پیش به اتمام رسیده، ولی برای رعایت مسائل امنیتی، پس از اطمینان از شرایط امنیتی عراق و شهر سامراء، به حرمین عسکرین علیهم السلام منتقل خواهد شد تا جهانیان ببینند که عاشقان اهل بیت علیهم السلام هر چه دارند، از همین مضاجع شریف دارند و هیچ‌گاه دست از امامان خویش نمی‌کشند».